

בין בידול להיטמעות: השתקפותה של מלחמת חרבות ברזל בקרב מובילי דעה חרדים ברשת X

רועי לחמנוביץ*

תקציר

במסגרת המסה בחרתי לערוך בחינת גישוש ראשונית של פוסטים ברשת X שפרסמו מובילי דעה חרדים בשבועות הראשונים שלאחר תחילת מלחמת חרבות ברזל. הפוסטים עברו ניתוח תמטי במטרה לבחון את מגמת הבידול אל מול מגמת ההיטמעות, תוך התייחסות לתת-המגזרים השונים בחברה החרדית.

מבוא

האזעקות שנשמעו בבוקר השבעה באוקטובר 2023, מספרי החטופים וההרוגים והעובדה כי לראשונה מאז מלחמת העצמאות מדינת ישראל לא שלטה על חלקים משטחה למשך ימים - כל אלה הציפו בעצימות גבוהה את הזהות המורכבת של החברה החרדית בישראל. המדינה הייתה בעיצומו של אירוע תקדימי שהוביל להתמודדות רב-מערכתית של החברה בה. התעוררו שאלות: האם, ובאיזה אופן, המגזר החרדי ייקח חלק בהתמודדות זו? האם החרדים הם ישראלים? האם הם יכולים להשתלב בישראליות ללא היטמעות בתוכה? (קפלן וסיון, 2003).

החרדים מהווים 14% מן החברה הישראלית (כהנר ומלאך, 2023). הם מיעוט דומיננטי במוסדות השלטון המרכזי והמקומי וממלאים תפקידים בניהול המדינה, אך מתנהגים כמובלעת המבקשת לבודד את עצמה, עם תרבות פנימית נפרדת הכוללת ערכים, מוסדות, סמלים ונרטיבים משלה (סיון, 1991). החשש הכלל-חרדי העיקרי הוא מקריסת חומות הבידול והיטמעות בציבור החילוני. כך נוצר מתח חברתי-פוליטי, כאשר מחד גיסא נשמרים דפוסים של הסתגרות וייחוד תרבותי לטובת שימורה של הזהות החרדית, ומאידך גיסא השפעתה של קבוצה זו הולכת וגוברת (בראון, 2017; פרידמן, 1991).

* רועי לחמנוביץ, הקריה האקדמית אונו, אוניברסיטת אריאל (lachroei1@gmail.com)

החברה החרדית צורכת תקשורת בהיקפים נרחבים. למעלה מ־80% מהציבור החרדי קוראים עיתונים בקביעות, כאשר יותר מ־70% מתוכם קוראים רק עיתונות מגזרית. אלו המשתייכים לחרדיות המודרנית והמשתלבת גולשים ברשת האינטרנט יותר מחרדים המשתייכים לזרם המרכזי, אם כי החלוקה אינה דיכוטומית (כהנר, 2020). בסקר שערך מכון המחקר אסקריא לאחר התפרצות נגיף הקורונה נמצא כי חלה עלייה ניכרת בשיעור החרדים המחוברים לאינטרנט. הנתונים הראו כי 67% מהחרדים הם בעלי גישה קבועה לאינטרנט, ו־44% מחוברים דרך ספק בתשלום, מה שמצביע על יציבות הצריכה (איילון, 2021).

המטרה העיקרית של מסה זו היא לערוך גישוש ראשוני בניסיון להבין את מקומה של החרדיות בקרב מובילי דעה ברשת X (לשעבר טוויטר) בחודשים הראשונים של מלחמת חרבות ברזל. המטרה המשנית היא להסיק האם יש קשר בין תת־המגזרים השונים בתוך החברה החרדית ובין תפיסתם את החרדיות באותה העת.

המניע לכתיבת המסה הוא שינויים מפתיעים שהבחנתי בהם בזמן מלחמת חרבות ברזל וזאת לאור הרקע שלי - ניסיון של שנים רבות כיועץ תקשורת עבור מפלגה חרדית והעומד בראשה ועבור רשות מקומית המאופיינת בשיעור גבוה מאוד של אוכלוסייה חרדית. אני מלווה את החברה החרדית מזה שנים רבות, בעת שגרה ובתקופות חירום, ליווי המחבר אותי כיועץ בכיר למקבלי החלטות בדרגים בכירים מאוד ואף לדרגי השטח. תפקיד זה מאפשר לי להבחין מקרוב בתהליכי השינוי המורכבים המתרחשים בה. אחת התופעות שזיהיתי היא תנועה מוגבלת של גורמים בציבור החרדי, המזוהים עם החרדיות המשתלבת, לעבר הקולקטיב הישראלי, תוך שמירה על מאפייני הזהות הייחודיים שלהם. חדירת הרשתות החברתיות גם לציבור החרדי השתלבה במגמה זו ויצרה חיבור בין קבוצות שונות במרחב הציבורי והאזרחי בישראל.

להבנתי, במלחמת חרבות ברזל התרחש משהו מעניין. בתקופה של חירום בעצימות מוגברת חלה התעצמות ניכרת של התהליך. ביקשתי לבחון שינוי זה לעומק, ולו כגישוש ראשוני. לפחות בחודשיים הראשונים של המלחמה נראו שבירה של הדפוסים הקבועים בקרב מובילי דעה חרדים ברשתות החברתיות ונכונות לצאת מחומות הבידול של העולם החרדי ולקדם שילוב והשתלבות בישראליות. במסה זאת בכוונתי להציע רעיונות ראשוניים לגבי התופעה ולעודד מחקר מקיף יותר בנושא.

מלחמת חרבות ברזל בעיתונים ובאתרי חדשות חרדיים

רבקה נריה בן שחר (2024) חקרה את האופן שבו השתקפה מלחמת חרבות ברזל בעיתונות החרדית הכתובה ובאתרי חדשות בולטים. ממצאיה משמשים רקע חשוב למחקר זה.

הפרסומים בעיתונות החרדית הכתובה נעו בין השתלבות להסתגרות. הטקסטים המשתלבים עסקו בהנכחת המלחמה, בהתנדבות ובלימוד תורה לצורך הגנה ("תורה מגנא ומצלא"). מאמרים על המלחמה ביטאו צער וכאב על הפצועים, ההרוגים והחטופים ותדהמה ממחדלי הצבא והשלטון, בדומה לסיקור בעיתונות הכללית. בחלוף השבועות הטקסטים הפכו מסוגרים יותר, והחלו להגיב לביקורת שהופנתה לציבור החרדי (בן שחר, 2024, עמ' 284).

במספר אתרי חדשות חרדיים הופיעה ויזואליה ציונית שלא נראתה בעיתונות המודפסת עד אז: הצגת דגל ישראל בקביעות. כמו כן, פורסמו כתבות על המלחמה וגם על נשים לוחמות. האתרים הציעו פלטפורמות להתנדבות ולגיווי מעורבות. תוכנית "קודקוד חרדים", המקדמת שילוב חרדים בצבא, ודברי הרב לייבל, המקדם את תפיסת השילוב, הופיעו תוך הסתייגות. אתרי החדשות ביטאו חרדיות ישראלית מקורית, תוך הדגשת חשיבותם של המדינה והשירות בצד ההתנדבות והתפילה (בן שחר, 2024, עמ' 286).

מובילי דעה חרדיים ברשת X

בהופעתם של מובילי דעה חרדים ברשת X יש פוטנציאל לתפנית מהותית בחברה החרדית. מערך הסמכות המסורתי של החברה החרדית נשען על רבנים, מוסדות חינוך ומנהיגי קהילות סגורות. המרחב הדיגיטלי מאפשר נוכחות של מעצבי דעת קהל בזמן אמת. מובילי הדעה אינם בעלי תפקיד רשמי, וכוחם נשען על נגישות למידע ועל היכולת לחבר בין העולם החרדי לעולם הכללי (אסבן ובכר כהן, 2020).

מובילי הדעה החרדים פועלים כמתווכי תרבות שהמשימה שלהם היא לתרגם סוגיות כלליות לשפה המגזרית חרדית, ובמקביל הם משקפים את העמדה החרדית עבור הציבור שאינו חרדי. תיווך זה מערער את מעמדם של המוסדות החרדיים המסורתיים. חשוב להדגיש כי מובילי הדעה החרדים לא מבקשים לקרוא תיגר על מוסדות אלו אלא פועלים לצידם. במבט רחב יותר ניתן לראות במובילי הדעה ביטוי לתהליך האינדיבידואליזציה של החברה החרדית, תוך ניסיון לשמור על הזהות הקבוצתית.

הפרט החרדי פועל בזירה שבה הוא יכול לבטא את עמדותיו האישיות, אם בשמו ואם תחת שם בדוי, ובמקביל להמשיך להיות חלק מהמערכת החרדית המסורתית.

רשת X היא זירת ביניים: לא עוד סגירות מוחלטת, אך גם לא פתיחות ליברלית מלאה. מצד אחד היא ידועה כפלטפורמה חברתית המעודדת שיח מקוטב, אך מצד שני היא מאפשרת חציית גבולות מגזריים. היא מהווה מרחב ציבורי אלטרנטיבי עבור הציבור החרדי, המאפשר שיחה ישירה בין מובילי דעת קהל לציבור, תוך עקיפת שומרי הסף של התקשורת החרדית המסורתית והממסדית. עדיין לא ידוע האם זירה זו היא תחנת מעבר בתהליך עיצוב מעמדם של מובילי הדעה החרדים או תחנה אחרונה וייחודית לחברה זו.

אולי עוד רובד הנשען על פעילות כיועץ אסטרטגי ויועץ תקשורת: רשת X מהווה, כאמור, זירה ייחודית למפגש מגוון בין הציבור החרדי לחברה הישראלית הרחבה. המפגש מתקיים דרך שגרה, ותכיפות המפגשים עולה בתקופות שבהן גובר העניין הציבורי (מערכות בחירות, מלחמות, משברים). המפגש הישיר והבלתי מתווך יוצר לרגע דיון ציבורי משותף, שבו לכל מגזר או תת־מגזר, ובכלל זה גם החברה החרדית, יש קהל מטרה נפרד. מציאות זו מאפשרת לנהל שיח שיוצר סדר יום תקשורתי וחברתי מגוון, המתאגר בכל פעם מחדש את גבולות הזהות.

חבט מהשטח

מסה זו מבוססת על תצפיות דיגיטליות וניתוח של סדרת טקסטים ("ציוצים" או "פוסטים") שחיברו עיתונאים ומובילי דעה חרדים והתפרסמו ברשת X בין 7 באוקטובר 2023 ל־31 בדצמבר באותה שנה. שתי שאלות הובילו אותי בניתוח: ראשית, מה היה מקומה ותפקידה של החרדיות בעיניהם של מובילי דעה חרדים בחודשים הראשונים של מלחמת חרבות ברזל? שנית, האם יש קשר בין תת־המגזרים החרדיים השונים ובין תפיסתם את החרדיות באותה העת?

במסגרת התצפיות הדיגיטליות, בחנתי 158 פוסטים ברשת X שנכתבו בידי 12 מובילי דעה חרדים. במחקר זה מוביל דעה מוגדר מי שיש לו למעלה מ־20 אלף עוקבים וממלא תפקיד בכלי תקשורת כלשהו (משודר, מודפס או דיגיטלי). בחרתי שלא לציין את שמותיהם של מובילי הדעה כדי להתמקד בשיח בפועל באותה העת ולמנוע דיון ציבורי בנוגע לאישיות הכותבת ולנסיבות כתיבת הפוסטים.

העיתונאים ומובילי הדעה נבחרו בהתאם לחלוקה תת־מגזרית: ליטאים, חסידים וספרדים. לשלוש הקבוצות הללו נוספו עוד שתיים: מובילי דעה מהחרדיות המודרנית,

ונשים חרדיות מובילות דעה. במחקר נכללו שני מובילי דעה מכל אחד מהזרמים - ספרדי, חסידי, ליטאי ומודרני, ומקבוצת הנשים נבחנו ארבע מובילות דעה המשתייכות לתת־מגזרים שונים. אצל כל הנשים בלט מרכיב החרדיות המשתלבת, ולו בשל העובדה שהן מנהלות חשבון ברשת X בשמן האמיתי.

הציוצים עברו ניתוח תוכן תמטי, תוך זיהוי דפוסים חוזרים, נרטיבים ורעיונות מרכזיים בציוצים השונים, וזאת במטרה לחשוף את המשמעויות בתפיסת מקומה של החרדיות בשבועות הראשונים למלחמה. הבחירה בניתוח תמטי או נרטיבי נועדה לתת מקום לרזולוציות השונות בעמדות שמביעים מובילי הדעה מהזרמים השונים.

נוסף על כך, הסתייעתי בשתי הבחנות של חוקר מדע המדינה רוברט פטנאם - הון חברתי מלכד והון חברתי מגשר (Putnam 1995). הון חברתי מלכד נוצר בתוך קבוצה הומוגנית יחסית, דוגמת חברים קרובים, מגזר חברתי או משפחה. ההון מחזק קשרים פנימיים של זהות, סולידריות ותמיכה הדדית. באמצעות מונח זה נבחן תמות וסוגיות פנים־מגזריות הקשורות למתחים פנימיים בחברה החרדית. הון חברתי מגשר מחבר בין קבוצות הטרוגניות, יוצר גשרים בין אנשים ממקורות שונים ומגוונים ומאפשר גישה למשאבים חדשים, מידע והשפעה חברתית רחבה יותר. באמצעות מושג זה נבחן תמות הקשורות למתחים בין החרדיות לחברה הישראלית הכללית (ראו גם: מלחי ולחמנוביץ', 2024).

תובנות מניתוח השיח

ניתוח תמטי של כל הפוסטים

בניתוח הפוסטים מצאתי שש תמות (או נרטיבים) מרכזיות. שתיים מהן היו תת־תמות פנימיות, שעסקו בקשרים בתוך המגזר החרדי על כלל תת־מגזריו, בהתאם לרעיון ההון החברתי המלכד של פטנאם.

תמה 1: חיילים חרדים. בתמה זו נכללו 16 פוסטים, שהם 10% מכלל הפוסטים במדגם. הפוסטים כללו: חיילים חרדים מקבלים כומתה בסוף מסלול; ראש הממשלה נתניהו מבקר בבסיס קליטה ומיון ביום גיוס של חיילים חרדים ומחזק אותם; תמונות של מובילי דעה חרדים המצלמים עצמם בימי מילואים או במדים לאחר שבחרו להתגייס. חלק מהפוסטים היו דיווחיים, וחלקם כללו מרכיב רגשי בולט, למשל חתן שגויס בצו 8 למילואים ביום חתונתו. בפוסט הופיע סרטון שבו הרב גרוסמן (מבכירי הרבנים בישראל, המפורסם גם בקרב הציבור הכללי) מתקשר לחתן ושר לו שירי

חתונה, וחבריו למחלקה מצטרפים לשירה. הטקסטים שידרו מעורבות באירוע הגדול שהתרחש במדינה, ואופי המעורבות הצביע על החיזוק הפנים־מגזרי.

תמה 2: סכסוך פנים־מגזרי. בתמה זו נכללו 18 פוסטים, שהם 11% מכלל הפוסטים שנבחנו. הפוסטים הפנו ביקורת נוקבת כלפי המגזר עוד בימים הראשונים למלחמה. למשל, כותב אחד טען: "שעת מלחמה, חירום. הימים הכי שחורים שהיו בתולדות המדינה [...] וזה הרגע שהסיעות החרדיות צריכות להכריז: מוכנים לצאת מהממשלה כדי שתקום ממשלת חירום צרה". תמה זאת כללה גם פוסטים נגד חרדים שלמדו תורה בהתכנסויות מרובות משתתפים בניגוד להנחיות פיקוד העורף, וכן ביקורת חריפה על המגזר הציוני־דתי, למשל: "גדולי ישראל החרדים, אשכנזים וספרדים, תומכים בעסקה לשחרור חטופים. בציונות הדתית המצב הפוך".

ארבע תמות נוספות משתייכות למושג ההון החברתי המגשר, אשר מחבר בין קבוצות שונות.

תמה 3: ביקורת על השלטון. בתמה זו נכללו 44 פוסטים - 28% מכלל המדגם. הופיעה בה שפה חריפה ונוקשה כלפי ההנהגה הפוליטית, כגון: "אדוני רה"מ תפקידך ההיסטורי מסתיים מיד אחרי המלחמה"; "אחסוך לנתניהו: בין אם תדחה, בין אם תקדים לא תבחר"; וכן "כל מי שאחראי לקטסטרופה של היום (7/10) יעוף הביתה". הביקורת הנוקבת מצד מובילי הדעה החרדים יוצרת רושם של חיבור בין המגזר החרדי, בתוך ימי האי־ודאות, לציבור הכללי. עם חלוף הזמן, הרובד של הניתוח הפוליטי השתלב בביקורת: "מתנגדי נתניהו הם הסיכוי היחיד שלו. הוא מתפלל שהם ימשיכו בכל העוצמה. הוא רוצה שיוציאו כל מה שיש להם בארסנל".

תמה 4: דיווח על נפילת חיילים. תמה זו כללה 30 פוסטים, שהם 19% מכלל המדגם. כל מובילי הדעה שיתפו פוסטים על נפילת חיילי צה"ל, ולא רק חיילים חרדים או חרדים לשעבר. לעיתים, כאשר מובילי הדעה ציינו על חייל שנפל, הייתה מצווה בצד הציץ. למשל, אם היה מדובר בחייל בודד ונראה היה כי לא צפויים להיות מלווים רבים בלוויה, או אם לא הגיעו מנחמים רבים לשבעה של חייל בודד והיה בכוחו של הציץ לעודד אחרים להצטרף.

תמה 5: פרגון בין־מגזרי. בתמה זו נכללו 32 פוסטים - 20% מכלל הציצים. במסגרת החיבור לקבוצות אחרות בחברה הישראלית נמצאו פוסטים העוסקים בפרגון חברתי מחוץ לגבולות המגזר החרדי, למשל: "שותפות רק מתחילה. שותפות יפה בן אחים לנשק לזק"א תל אביב", כאשר הפוסט כלל סרטון מביקור במקום. בתמה זאת מופיעים גם פוסטים של מובילי דעה חרדים שביקרו בחמ"ל של "אחים לנשק" וציינו לשבח את

פעילותם. דוגמה נוספת עוסקת בהתנדבות לכיתות כוננות: "צפו בעם ישראל המדהים. תוך שלוש שבועות אלפים רבים של אזרחים התנדבו לכיתות הכוננות של בן גביר". בן גביר נתפס, בניתוח פוליטי, כמתחרה ישיר של המפלגות החרדיות על הקול החרדי הצעיר והמודרני, ולמרות זאת הוא זכה לפרגון רב באותה תקופה. חלק מהפוסטים בתמה זאת התמקדו בפרגון פנים־מגזרי לתת־מגזרים אחרים: "אלפי חרדים בליקוויד בתפילה להצלחת החיילים"; "שירת התקווה בסיום חתונה חרדית". המציצים ציינו שמדובר בתופעות חדשות בציבור החרדי כלפי חיילים.

תמה 6: לחץ אזרחי. בתמה זו נכללו 16 פוסטים, שהם 10% מהמדגם, המתחלקים לשני סוגים. סוג אחד היה שיקוף של הלך הרוח במגזר החרדי לכלל הציבור: "שמחת תורה הפכה לתשעה באב. לא קידושים ולא ריקודים. רק בכי". זו הקבלה בין שני הסמלים הקיצוניים במסורת ישראל - יום של שמחה על סיום הקריאה בתורה והיום שבו חרב בית המקדש, כאשר ב־2023 היום השמח הפך ליום העצוב ביותר. הסוג השני היה ציורים שתכליתם הנעה לפעולה לטובת מטרות קהילתיות: "מעלה בקשה של משפחה חרדית בבית שמש. 4 אחים היו בנובה. 2 חזרו. 1 נרצח ואחד נעדר. יש להם מצוקה כלכלית". שני ההיבטים קשורים זה לזה: כדי לגייס את הציבור החרדי לעשייה קהילתית פנימית, היה צורך להגדיר את האסון כגרוע מכול, וזאת גם לנוכח העובדה שבבתים חרדיים רבים לא נראו ביטויי חירום דוגמת גיוס למילואים.

ניתוח תמות לפי מגזר הכותבים

לאחר האפיין הכולל של הפוסטים מאת מובילי דעה חרדים, אנתח כעת את נטיית הכותבים לפי מגזר, וזאת בהתאם לתמות הכלליות שזוהו.

ליטאים. בקרב מובילי הדעה הליטאים ניתן לזהות שני מוקדים בולטים: פרגון חברתי וחיילים חרדים. החרדיות הליטאית היא זרם מרכזי ביהדות החרדית בישראל, המדגיש את הסמכות התורנית הריכוזית ואת השאיפה לקונפורמיות חברתית. ההתמקדות בחיילים חרדים, המשמרים את סגנון החיים החרדי בשילוב המשמיה הצבאית, וכן בפרגון חברתי, עולה בקנה אחד עם תפיסת העולם של זרם זה. ההסבר לכך טמון בהגדרה הברורה של גבולות המחנה והזהות. חייל חרדי, ולא משנה מדוע התגייס, הוא פחות חרדי בעת גיוסו מאשר בתקופה שבה למד בישיבה. בעת חירום, כמו בשבועות ובחודשים הראשונים למלחמה, מדובר בפיקוח נפש - מצב הלכתי המחייב מעבר על מצוות לשם הצלת חיי אדם, ולכן הוא זוכה לתמיכה. הפרגון החברתי מתבקש אף הוא, כי זה היחס החרדי הנדרש על פי התפיסה הליטאית. מי שאמור להילחם יילחם, ואחרים יתמכו בו.

ספרדים. בקרב מובילי הדעה הספרדים נמצאה התפלגות כמעט שוויונית של הפוסטים בין כל התמות הכלליות. זאת בהלימה לחרדיות הספרדית, המורכבת מחרדיות ליטאית ספרדית ומחרדיות רכה, הממקמת אותה כקרובה למודרניות, תוך ניסיון לשמור על מרכיבי הזהות החרדית.

החסידות. החסידות בישראל היא זרם מרכזי ביהדות החרדית. החסידות מדגישה את עבודת ה' מתוך שמחה ודבקות, ואת מקומו המרכזי של האדמו"ר כמנהיג רוחני־חברתי. היא גם רואה חשיבות בקהילה כיחידה מגובשת. החסידות היא מוקד של זהות תרבותית עמוקה, מסורת ומנהיגות כריזמטית. בפוסטים של מובילי הדעה החסידיים נמצאו ביטויים רבים של ביקורת כלפי השלטון. ישנו חוסר הלימה בין התפיסה החסידית, התרה אחר מכנה משותף רחב ומאפשרת חיבור לכלל הציבור, ובין ציוצים ביקורתיים, המחדדים מחנאות ומחלקים את הציבור לתומכים ומתנגדים. אומנם, מובילי דעת קהל חרדים הפעילים ברשתות החברתיות הם מודרניים יותר מאחרים בקהילת המוצא שלהם, אך בפוסטים שלהם חוסר ההלימה מול קהילת המקור בלט הרבה מעבר למצופה. חוסר ההלימה בלט משום שמסריה האוניברסליים של התפיסה החסידית מדגישים פתיחות, חיבור רגשי ויכולת פנייה לכל יהודי באשר הוא, בעוד בפועל מובילי הדעה החסידיים נקטו קו ביקורתי שהדגיש תפיסה מחנאית.

נשים חרדיות. בחירת הנשים מובילות הדעה לא נעשתה לפי המגזר שאליו הן משתייכות אלא לפי הבולטות שלהן ברשת החברתית. נמצא שהן התמקדו ראשית כול בנפילת חיילי צה"ל. עוד נמצאה התמקדות משנית בשתי תמות: סכסוך פנים־מגזרי ופרגון חברתי. הציוצים עסקו בנפילת חיילים, הערכה לעשייה קהילתית ומתחים פנים־מגזריים. תמות אלו עולות בקנה אחד עם המושג "עבודת רגש", המתאר את המאמץ החברתי־תרבותי הכרוך בהבעת אמפתיה ורגש נשלט, שהוא חלק מהציפיות החברתיות מנשים ומהממד המגדרי של אחריות קהילתית (Hochschild, 1983).

סיכום

מסה זו מציגה תובנות ראשוניות על אודות השיח הדיגיטלי של מובילי דעה חרדים ברשת החברתית X בחודשיים הראשונים למלחמת חרבות ברזל, שנתפסה ונחוותה כאסון לאומי דרמטי. בחנתי כיצד נתפסה המלחמה באותה העת בקרב החברה החרדית ומה הייתה האווירה הציבורית סביבה, כאשר דמויות בולטות ומובילות במגזר החרדי שימשו גורם המתווך את המציאות עבור גולשים מהמגזר החרדי, ואף שיקפו וגיבשו את התפיסה החרדית עבור הציבור הכללי.

נראה שאירועי המלחמה ערערו, אולי זמנית, את גבולות הזהות המגזרית. בתקופה הנבחנת ניתן לראות ביטויים של הזדהות עם גורל לאומי משותף, הבעת אמפתיה לחיילים וחיפוש אחר שפה מאחדת בין חרדים לציבור הכללי. מלחמת חרבות ברזל סיפקה קרקע רגשית וסמלית לתקופה שבה נראה שיח מגזרי אחר, כאשר מובילי הדעה שימשו מתווכים בין העולם החרדי לכלל החברה הישראלית.

אני מבקש לכנות את משבר המלחמה ביחס לשאלת ההתנהגות הדיגיטלית של מובילי הדעה החרדים "ישראלזיה רכה", כלומר תהליך המבקש לשמר את גבולות הזהות החרדית תוך קשב לשיח הלאומי. בפוסטים ניתן לראות רצון לדיאלוג עם המרכז הישראלי והשתלבות בו.

מבחינת השיח המגזרי של מובילי הדעה, נראה שבקרב הליטאים ההתמקדות בפרגון לחיילים ובחזיון הלכידות החברתית משקפת את הרצון בנורמליזציה חרדית-ישראלית, המשולבת בנוכחות חרדית במערכות המדינה. העמדה הליטאית ברשת, לפחות בזמן המלחמה, התבטאה בשיח מאחד וזהיר, המבקש להציג את החרדיות כשותפה מבלי לערער על יסודות הזהות התורנית. התיווך הרגשי שביצעו נשים חרדיות בתקופת המלחמה כלל, לצד הבעת הזדהות ותמיכה, גם יצירת שפה משותפת שאפשרה חיבור בין החרדיות לחברה הישראלית הרחבה, וכל זאת דרך פרקטיקות של הכלה, אמפתיה והפגנת אחריות קולקטיבית.

ההתפרשות הספרדית על כלל התמות ממחישה את הגיוון האידיאולוגי של הציבור החרדי הספרדי ואת נטייתו לבנות גשרים בין תפיסות העולם. לעומת זאת, החסידים, שהתמקדו בעיקר בביקורת על השלטון, משמרים את המסורת של הסתייגות ממוסדות המדינה, המחריפה בעיתות חירום. גישה זו היא לא עמדה פוליטית בלבד, אלא גם ביטוי לתפיסה החסידית של אוטונומיה רוחנית וקהילתית.

הפערים בין המגזרים מעידים כי גם בזירה הדיגיטלית תבניות הזהות החרדיות מכתיבות את גבולות ההשתייכות, וכי במעבר למרחב המקוון לא התרחש שינוי בדפוס החשיבה והביטוי הפנים-חרדיים.

אסיים את המסה בקריאה למחקר רחב ומעמיק, מעבר לבחינה ראשונית ומגששת זו, של היחסים בין החברה החרדית, על מגזריה השונים, לחברה הישראלית הכללית בשעת חירום ברשתות החברתיות.

רשימת המקורות

אסבן, א' ובכר-כהן, י' (2020). **מובילי דרך: מנהיגות אזרחית חדשה בחברה החרדית**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

איילון, י' (2021, 7 בספטמבר). מחקר: כשני שלישי מהחרדים משתמשים באינטרנט, האתר הכי פופולרי - כיכר השבת. ICE. <https://www.ice.co.il/research/news/article/785565>

בן-שחר, ר"נ (2024). באמונה ובאחדות: המלחמה בתקשורת החרדית - בין חרדיות לישראליות. בתוך ש' רביצקי טור-פז (עורכת), **ואתם תחרישון: האם השתנתה החברה החרדית במלחמה?** (עמ' 259-290). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

בראון, ב' (2017). **מדריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים**. עם עובד והמכון הישראלי לדמוקרטיה.

כהנר, ל' (2020). **החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כהנר, ל' ומלאך, ג' (2023). **שנתון החברה החרדית בישראל**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

לאור, ט' (2022). "ציפיץ מעל הרציף": דפוסי פעילות גילדת העיתונאים הישראליים בטוויטר. **קשר**, 59, 16-39.

מלחי, א' ולחמנוביץ, ר' (2024). כואב אבל פחות? שותפות חרדית-חילונית במלחמה: מחקר שדה. בתוך ש' רביצקי טור-פז (עורכת), **ואתם תחרישון: האם השתנתה החברה החרדית במלחמה?** (עמ' 19-53). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

סיוון, ע' (1991). תרבות המובלעת. **אלפיים**, 4, 45-98.

פרידמן, מ' (1991). **החברה החרדית: מקורות, מגמות ותהליכים**. מכון ירושלים לחקר ישראל.

קפלן, ק' וסיוון, ע' (2003). **חרדים ישראלים: השתלבות ללא טמיעה?** מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.

Asban, A. & Bahar-Cohen, Y. (2020). *Trailblazers: New Civic Leadership for Haredi Society*. The Israel Democracy Institute.

Ayalon, Y. (September 7, 2021). *Study: About Two-Thirds of Haredim Use the Internet; Most Popular Site — Kikar HaShabbat*. ICE.

Ben-Shahar, R.N. (2024). "In Faith and in Unity" The War in the Haredi Media—Between Haredi Identity and Israeli Identity. In S. Ravitsky Tur-Paz (ed.), *"As You Stand Silent" – Has October 7th Changed the Haredi Community?* (pp. 259–290). The Israel Democracy Institute.

Brown, B. (2017). *The Haredim: A Guide to their Beliefs and Sectors*. Am Oved and The Israel Democracy Institute.

Cahaner, L. (2020). *Ultra-Orthodox Society on the Axis between Conservatism and Modernity*. The Israel Democracy Institute.

- Cahaner, L. & Malach, G. (2023). *Statistical Report on Ultra-Orthodox Society in Israel 2023*. The Israel Democracy Institute.
- Caplan, K. & Sivan, E. (2003). *Israeli Haredim: Integration Without Assimilation?*. Hakibbutz Hameuchad and Van Leer Jerusalem Institute.
- Friedman, M. (1991). *The Haredi (Ultra-Orthodox) Society - Sources, Trends and Processes*. The Jerusalem Institute for Israel Studies.
- Hochschild, R. A. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Laor, T. (2022). "Tweety": Patterns of Activity of Israeli Journalists on Twitter. *Kesher*, 59, 16–39.
- Malchi, A. & Lachmanovich, R. (2024). Painful, But a Bit Less? Haredi-Secular Cooperation in the War—A Field Study. In S. Ravitsky Tur-Paz (ed.), *"As You Stand Silent" – Has October 7th Changed the Haredi Community?* (pp. 19–53). The Israel Democracy Institute.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78.
- Sivan, E. (1991). The Enclave Culture. *Alpaim*, 4, 45–98.